

ירמיהו מ'

1. רד"ק פסוק א'

(א) הדבר אשר היה אל ירמיהו - הדבר הזה הוא מה שאומר בסוף כל הענין ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר יי' אל ירמיהו ולפי שאמר ואל ירמיהו היה דבר ה' בהיותו עצור בחצר המטרה רוצה לומר שלא היה דבר ה' אליו עוד עד אחר כל הענין שמספר אחר כבוש ירושלם וכן הוא פירוש הפסוק הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת השם זה הדבר מתי היה אחר שלוח אותו נבזר אדן רב טבחים מן הרמה ואחר כל הענין שהולך ומספר בדבר גדליה עד סוף כל הענין, ובדרש איזה דבר היה אל ירמיהו אחר שלוח אותו נבזר אדן הוא מה שאמר ושובה אל גדליהו זהו דבר ה' שהיה אליו כי לא היה יודע לבחור אם ילך עם הגולה או אם ישאר ועודנו לא ישוב עד שהיה לו דבר ה' ואמר ושובה אל גדליהו:

2. אברבנאל מ"א א'

ואמנם למה הרג ישמעאל את גדליהו בן אחיקם הוא אצלי לשתי סבות. הא', לפי שישמעאל היה מזרע המלוכה ממשפחת צדקיהו וחשב שמפני זה שיהיה הוא השליט על הארץ המשביר את כל עם הארץ ולא גדליהו שלא היה מזרע המלוכה כמוהו, וכבר נרמזה הסבה הזאת מהקנאה והתאוה והכבוד כמו שאמר בכאן ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל בן נתניה מזרע המלוכה וגומר כי להיותו כן עשה זה לזה, ולא יאמר עליו שהיה מזרע המלוכה כשזכר ראשונה שבא אל גדליהו וזכרו כאן בשע' המעשה להיותו סבתו. והסבה הב', היא שמלך בני עמון להיותו שונא לנבוכדנצר היה רע בעיניו שיהיה גדליהו פקיד בארץ יהודה מתחת יד מלך בבל ולכן חשב להרוג את גדליהו והכשדיים אשר אתו כדי שילכו ולא יעמדו שמה, ובחר בישמעאל להיותו יהודי שימצא מקום להרגו בערמה בבטחו בו, וכבר גילה הכתוב גם הסבה הזאת באומרו כאן ויכו את גדליהו בן אחיקם בן שפן בחרב וימת אותו אשר הפקיד מלך בבל בארץ כי זאת היתה הסבה במיתו, והכתוב הזה מורה שישמעאל ועשרת אנשיו קמו על גדליהו ויכו אות בחרב אבל לא המיתו אלא ישמעאל לבדו כי הוא הכהו מכת נפש. והנה אומרו אחרי שאמר ויכו אותו בחרב וימת אותו שישמעאל בידי המיתו. והותרה בזה השאלה השלישית:

3. נדה סא, א

תנא: הוא הבור שמילא ישמעאל בן נתניה חללים, דכתיב (ירמיהו מ"א) והבור אשר השליך שם ישמעאל את כל פגרי אנשים אשר הכה ביד גדליהו. וכי גדליהו הרגן? והלא ישמעאל הרגן! אלא מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש - מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן.

4. מסילת ישרים פרק כ'

והנה מה שצריך להבין הוא כי אין לדון דברי החסידות על מראיהן הראשון, אלא צריך לעיין ולהתבונן עד היכן תולדות המעשה מגיעות, כי לפעמים המעשה בעצמו יראה טוב, ולפי שהתולדות רעות יתחייב להניחו, ולו יעשה אותו יהיה חוטא ולא חסיד. הנה מעשה גדליהו בן אחיקם גלוי לעינינו שמפני רוב חסידותו שלא לדון את ישמעאל לכף חובה או שלא לקבל לשון הרע, אמר ליוחנן בן קרח שקר אתה דובר על ישמעאל (ירמיהו מ'), ומה גרם? גרם שמת הוא ונפזרו ישראל וכבה גחלתם הנשארה, וכבר יחס הכתוב הריגת אנשים אשר נהרגו אליו כאילו הרגם הוא, ובמאמרם ז"ל (נדה ס"א): על הפסוק את כל פגרי האנשים אשר הכה ביד גדליהו.